

Chè - Nét ẩm thực dân dã mà tinh tế trong đời sống văn hóa của người Cần Thơ

Nhà giáo LÊ VĂN QUỚI

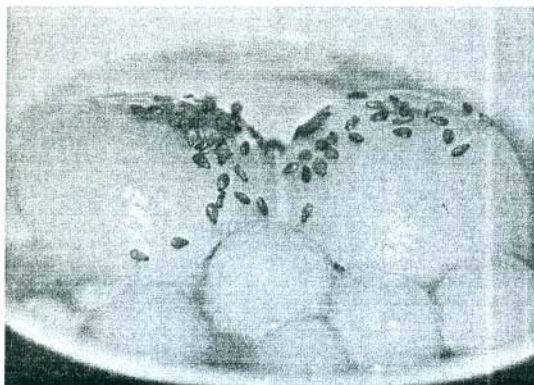
Trong hệ thống ẩm thực dân gian Nam bộ, chè là người bạn thân thiết, gần gũi nhất với các loại bánh dân gian. Chỉ khác, bánh là món ăn khô, chè thì được pha trong nước. Nữ sĩ Hồ Xuân Hương đã từng có bài thơ "Bánh trôi nước" để nói về món chè trôi nước (xôi nước) quen thuộc của chúng ta.

Chè thường là món tráng miệng trong ẩm thực Việt Nam và nhiều nước khác, nhưng có lẽ không ở đâu như xứ mình, chè có sức sống mãnh liệt như vậy. Tiếng "chè" đã được nhắc đến từ đời xưa đến nay. Đó là món "chè l" không thể thiếu trong lễ cúng mừng đầy tháng và thời nôi cho bé.

Trong ngôn ngữ phía Bắc nước ta, hai từ "chè" và "trà" thường dùng lẫn lộn; và trong thực đơn miền Bắc có một số loại chè rất lạ với miền Nam, chẳng hạn chè bà cốt, chè con ong, chè hạt lựu, chè hoa cau, chè kho... Ngược lại, có một số loại chè có thể xem là đặc sản, là nét sáng tạo của đồng bào Nam bộ mà miền Bắc xa lạ như chè gừng, chè bưởi, chè củ nân trứng cút, chè chuối, chè bà ba, chè táo xon, chè khoai môn nước cốt dừa...

Chè là một món nước, trong đó nguyên liệu quan trọng nhất là đường, có đường mới có chè. Chè đồng nghĩa với sự ngọt ngào, bình dị, dân dã. Có thể loại chè cung đình, chè quý tộc, những quen thuộc nhất vẫn là chè dân dã cho tất cả mọi người, mọi giới. Chè đã vào tận mỗi gia đình, là món ăn bình dị, những đêm đến năng lượng cao cho những người lao động chân tay. Sau một buổi lao động vất vả, được húp chén chè đậu xanh, nghe nhai tất cả nội lực đều được hồi sinh...

Chè Cần Thơ cũng như chè Nam bộ, thật đa dạng, phong phú. Có thể kể đến các món sau: chè gừng, chè bưởi, chè trôi nước, chè mè đen, chè bà ba, chè táo xon, chè củ nân trứng cút, chè hột gà trà... Tất cả với nguyên liệu chính là đường (đường cát

Ảnh: wikipedia

trắng, đường phèn, đường thề, đường thốt nốt) kết hợp với các loại củ quả quen thuộc, dễ tìm như khoai, sắn, chuối, bưởi, dừa, mít, sầu riêng, thanh long; đến các loại hoa lá như: bông trang, bông laili, lá dứa, lá mơn, lá cẩm...

Quen thuộc nhất, gần gũi nhất trong mọi gia đình là hai món chè xôi nước và chè đậu trắng. Nó luôn có mặt trong các buổi cúng bái, lễ Tết, tiệc tùng, trong lao động sản xuất.

Chè mang nét đẹp văn hóa ẩm thực dân dã mà cũng thật tinh tế. Dân dã bởi vì nó là món ăn của quán chúng, hợp với sở thích của mọi giới, mọi lứa tuổi. Nó cũng là món ăn rẻ tiền, dễ làm với các nguyên liệu phổ biến dễ tìm. Gợi tình tứ vì nó mang tính sáng tạo cao qua bàn tay tài hoa, bộ óc mẫn nhuệ của các nghệ nhân, nhờ sự chế biến khéo léo, sáng tạo mà chè có cả trăm món; tùy mùa lại có loại chè mang đặc trưng riêng, đáp ứng được sở thích của người thưởng thức. Mùa hè nóng bức có chè hạt sen, đậu xanh, nha đam, phở tai, đậu đỏ, giải nhiệt tuyệt vời. Mùa đông lạnh, có nhiều loại chè nóng ăn thật ấm áp tình người. Cái tình tứ còn ở chỗ chúng ta thường thức chè bằng mắt trước khi được nếm vị ngọt ngào, thơm béo của chè.

quá! Tiếng rao khiến tôi chạnh nghĩ đến bao cảnh đời tần tảo, bao số phận chìm nổi giữa thời chiến tranh... rồi tôi thao thức cả đêm... Như thế, đêm đầu hội ngộ đất Cần Thơ, tôi đã tương tự một tiếng rao chè! "Nhất thanh, nhì sắc..." tôi hình dung những cô gái miền Tây, những cô gái Cần Thơ đều có chất giọng ngọt ngào như giọng cô gái rao chè. Và trong sâu thẳm lòng tôi như vút lên câu hát cũ "Đến đây thì ở lại đây - Bao giờ bên rẽ xanh cây hây về". Và tôi đã gần bỏ với quê hương tình yêu này từ ấy đến nay...

Những năm 1960-1970 ở Cần Thơ có nhiều quán chè, chốn gặp gỡ lãng mạn của giới học sinh, sinh viên và tất cả những ai yêu chè. Hai nơi bán chè nổi tiếng nhất là những quán đá đậu nhỏ trên đường Ngô Quyền, nơi có hai trường trung học: trường nam Phan Thanh Giản và trường nữ Đoàn Thị Điểm và quán chè buổi La San ở đường 30 Tháng 4 hiện nay. Tôi trở thành khách thường xuyên của hai nơi này. Chè ngon là từ không khí ấm cúng của quán, từ những băng khuân ngọt ngào mà sâu thẳm gọi lên từ tiềm thức, từ giọng nói, tiếng cười tươi tắn trữ tình của những người trẻ và như từ lâu lắm trong ký ức bởi một tiếng rao chè.

Một điều bất ngờ là từ tờ báo tường của lớp tôi phụ trách, lại xuất hiện mấy câu thơ liên quan đến chè:

"Buồn mang mang ôi nỗi buồn mang mang / Anh hỏi em có gái trường Đoàn / Lòng cô buồn nhớ kẻ ở trường Phan / Khi tiếng rao chè vừa mới qua ngang?"

Những câu thơ không đến tác giả. Vài tờ - người thầy giáo trẻ chợt ngỡ ngàng vì cảm thấy mình chưa hiểu hết học sinh. Cái tâm trạng "nghe tiếng rao chè" mà lòng "mang mang" cũng chính là tâm trạng của tôi một thời trong quá khứ. Người học trò mà tôi không biết tên do rõ ràng là "khách đồng điệu" với tôi. Từ đó tôi nảy sinh ý tưởng tìm tôi và bằng mọi cách, tất cả những bài

thơ của người Cần Thơ viết về chè. Tôi tập hợp được hơn 20 bài, những bài thơ tôi gìn giữ có giá trị như một loại văn học dân gian. Những câu thơ không còn nhớ tên tác giả. Xin đừng khen hay, cũng đừng chê dở. Hãy đọc để cùng vui, đọc để tỏ đậm thêm "ký ức chè" thật ngọt ngào trong mỗi chúng ta. Tôi chia những bài thơ này làm 2 loại: một là những câu viết riêng cho những cô gái bán chè, tác giả có thể là những khách tình si thuộc nhiều lứa tuổi; hai là những câu "đặc sản" của giới học sinh, viết chỉ để gửi cho nhau. Ở loại thứ nhất, xin dẫn vài câu sau:

"Cô Ba chè đậu kia ơi / Có ngọt suốt đời hay chỉ hôm nay? / Phải duyên đường cát bột khoai / Xa nhau mấy bữa đã dài nhớ thương"

"Người là thi sĩ làm thơ / Anh là 'chè si' vẫn vợ phờ / Mỗi tên chè một tên thương / Mỗi tên chè gợi mùi hương nhớ đời / Đậu đen đậu đỏ thơm môi / Chè gừng bột bân phổ tái ngọt mềm"

"Nhìn viên xôi nước phát thêm / Ba chìm bảy nổi thân em vẫn tình / Mất lòng một chén đậu xanh / Thăm duyên chén bưởi ai đành quên ai / Dù đi khắp biển sông dài / Tiếng rao chè vẫn đêm ngày tưởng nhớ"

Ở loại thứ hai có mấy câu tiêu biểu:

"Cần Thơ có lắm quán chè / Quán ở vỉa hè quán thật khang trang / Chè bưởi nổi tiếng La San / Con đường đá đậu trường Đoàn lừng danh / Xon xao nữ tử nam thanh / Gắn xa nỏ nước yên oanh hen hò / Đẹp thay cái tuổi học trò / Chén chè mát ngọt để cho tình nồng"

"An chè vui lắm ai ơi / Thi cử đến rồi vẫn đi mình ta / Chè đậu củ ních tà tà / Chè chuối thì tránh kẻo ta lộn mè!"

Những "câu thơ chè" đã đi vào lòng người. Những người học trò cũ, những người bạn đã thương của tôi ở đất Cần Thơ. Xin được gọi tất cả các là những nghệ sĩ dân gian. Những câu thơ của họ đã góp phần làm nên "văn hóa chè" của Cần Thơ sông nước. ■